

Mercs István Ph.D.

**„Jóhírű eleink” példája
Esterházy Pál és Koháry István költészetében***

„Az udvari líra 17. századi fejlődésvonalát Esterházy labanc kortársának, Koháry Istvánnak (1649–1731) a költészete zárja le” – írja Bán Imre a népszerű nevén *Spenótként* emlegetett *Magyar irodalom története* 2. című kötetben.¹ A két hadvezérként, politikusként és költőként is tevékenykedő szerző életútja számos analógiát mutat. Nagyszombat, jezsuita neveltetés, a katolikus vallás eltökélt képviselője, kiterjedt mecénatúra, törökellenesség és ezekkel szoros egységben s ezeknek mintegy következményeként király-hű politika etc.² Pályájuk már az 1670-es években keresztezte egymást, Esterházy főkapitányként, majd nádorként tetemes mérvű levelezést folytatott a füleki kapitánnyal.³ Később a XVII. századi harcokban, majd az országos politika terepén is találkoztak.

Költői munkásságuk is mutat párhuzamokat: mindkét életműben központi szerepet kapott a vallás, szigorúan katolikus megközelítésben. A nádor esetében annyira, hogy – mint Kovács Sándor Iván is megfogalmazta – „Esterházy-nak, feltűnő kortársi kivételként, egyetlen vitézi verse sincsen. (*A hadverés egyedül Istentől van* inkább istenes, mint vitézi vers; Pázmány prédikációjának ihletében fogant, és Beniczky hasonló istenes darabjával egyívású.)”⁴

A hadverés egyedül Istentől van című költemény dolgozatomban nem istenes volta avagy a vitézi tematika kapcsán érdemel figyelmet.⁵ Az Esterházy-vers csakúgy, mint Koháry István *Magyarországnak elveszett szabadságán s török igájában esett sorsán, jaj, igen méltó keseregnem* című verse,⁶ ill. az életművek néhány más passzusa segítséget nyújt abban, hogy irodalmi szempontokat érvényesítve feltérképezhessük, hogy a XVII. század utolsó harmadában formálódó nemzeti öntudat milyen tartalmakat nyert királyhű és katolikus kézben.

Koháry szerzeményének második strofájában Attilát említi. A nemesi nemzetfelfogásba, történelemszemléletbe és önértékelésbe mélyen gyökeret vert hun-magyar

---

¹* Jelen dolgozat egy megjelenés előtt álló hosszabb munka részlete. A teljes tanulmány címe: *Nemzettoposok – labanc kézben: Esterházy Pál és Koháry István magyarságértelmezése.*

A magyar irodalomtörténet 2. (1600-1772), szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Akadémiai, 1964, 201.; Koháry István recepciójára ld. MERCS István, *Egy „labanc” főúr: Koháry István országbíró portréja a történeti irodalomban = Eruditio, virtus et constantia: Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére II*, szerk. IMRE Mihály, OLÁH Szabolcs, FAZEKAS Gergely Tamás, SZÁRAZ Orsolya, Debrecen, 2011, 667–674.

² Koháry István költeményeiben erőteljesen artikulálta, hogy elsősorban nem a császárhoz, hanem a felszentelt magyar királyhoz hű, s ennek folyamodványa, hogy Habsburg-uralkodóhoz való csatlakozás. Erre ill. törökellenességére és Habsburg-hű magatartására ld. MERCS István, *Labanc költő kuruc fogságban: Koháry István labancsága a Thököly-fogságban keletkezett versek alapján = Kuruc(kodó) irodalom: Tanulmányok a kuruc kor irodalmáról és az irodalmi kurucokról*, szerk. MERCS István, Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület (*Modus Hodiernus* 6), 2013, 33–55.

³ A levelekből közlést ld. *Koháry István levelei Esterházy Pál nádorhoz: Első közlemény*, közli MERÉNYI Lajos, Történelmi Tár, 1903, 67–82. interneten: http://kt.lib.pte.hu/cgi-bin/kt.cgi?konyvtar/kt04111201/26_0_2_pg_68.html-tól_82.html-ig; *Koháry István levelei Esterházy Pál nádorhoz: Második és befejező közlemény*, közli MERÉNYI Lajos, Történelmi Tár, 1903, 233–252. interneten: http://kt.lib.pte.hu/cgi-bin/kt.cgi?konyvtar/kt04111201/26_0_2_pg_233.html-tól_252.html-ig Az iratok nagy része még kutatásra vár.

⁴ KOVÁCS Sándor Iván, *Esterházy Pál (1635–1713)*, <http://magyar-irodalom.elte.hu/syrena/texts/eszterhazy.html>

⁵ *A hadverés egyedül Istentől van* = RMKT XVII/12, Bp., Akadémiai, 1987, 533–536.

⁶ *Magyarországnak elveszett szabadságán s török igájában esett sorsán, jaj, igen méltó keseregnem* = RMKT XVII/16, Bp., Akadémiai, 2000, 61–63.

elmélet Bonfini és a humanista történetírói hagyomány által ivódott be a köztudatba. Bár Attila-kultuszának a XVI. század első felében a katolikusok között olyan jelentős népszerűsítője volt, mint Oláh Miklós, e században mégis a kibontakozó reformáció adott új lendületet a hun uralkodó ábrázolásának. Gondolhatunk itt Farkas András *Az zsidó és magyar nemzetről*⁷ és Valaki András *Az magyar királyoknak eredetéről*⁸ című krónikás énekeire. Farkas Andrásnál a következőket olvashatjuk.

Itt esmét hagyjuk el ah zsidó népeket:
Emlékezzönk meg az magyar népekről,
Kiket ah nagy isten nagy jóval szerete,
Ez országba hozta, igen megkazdagitta,
Nékiek is ada jó fejedelmeket,
Jámbor kerálokat és jó tanácsadókat.

Első kijövésben még pogányságokban
Adá ah hatalmas Atilla kerált,
Ki az nagy Nemrótnak unokája vala,
Bendaguznak fia, ez velágnak félelme.
Másod kijövésben ah szent Estván kerált,
Szent Imre herczeget, dicső szent László kerált.

A protestáns jellegű nemzetfogalom az ideális uralkodó képét Attilában és Mátyás királyban találta meg, aki uralkodói reprezentációjában szívesen ábrázoltatta magát *Attila secundusként*.⁹ A költészetben Attila alakjának példaképként való felfogására utalhatunk két, Báthory István erdélyi fejedelemhez címzett alkotásra. Kozárvári Mátyás 1579-es *Az régi magyaroknak első bejövésekről* című históriás énekének,¹⁰ vagy Leonardhus Uncius ugyanezen évben latin nyelvű, hexameterekben írt szerzeményének vonatkozó részeiben egyaránt megfigyelhetjük ezt.¹¹

A hun-magyar azonosságtudat és az Attila-kultusz a XVII. századra a korabeli magyar történelemi tudat és a nemzeti önkép fontos reprezentálójává vált, amit híven kifejez az evangélikus vallású, de apósa, Esterházy Miklós nádor hatására katolizált Nádasdy Ferenc 1664-es *Mausoleum Regni Apostolici Regum & Ducum* című albuma.¹² Ezzel párhuzamban a katolikus felekezeti szerzők irodalmi repertoárjában egyre markánsabbá vált. Zrínyi Miklós Attiláról írt két epigrammájában a hun királyt szólítja meg. A másodikban azt mondhatja vele, hogy „Én vagyok magyarnak első királya”, s úgy tekint rá, mint aki példát mutat a vitéségből. Az első epigrammában a megszólaló hun uralkodó azt vallja magáról, hogy „Isten haragjának én szelleti voltam”, azaz a „Szentlélek jelképéhez, a pünkösdi tisztító

⁷ FARKAS András, *Az zsidó és magyar nemzetről*, Krakko, 1538. – RMKT XVI/2, közzé teszi SZILÁDY Áron, Bp., 1880, 18.

⁸ VALKAI András, *Az magyar királyoknak eredetéről*, 1567. – RMKT XVI, 9, 29, 542.

⁹ Az Attila–Mátyás párhuzamra ld. G. LÁBOS Olga, *A humanista és barokk népkarakterológia Attila–Mátyás-vonatkozásaihoz* = *Studia Litteraria Tom XXIII*, szerk. BISTKEY István, TAMÁS Attila, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1985, 55–60, különösen 58–59.; MIKÓ Árpád, *Divinus Hercules és Attila secundus: Mátyás király műpártolásának humanista aspektusai*, *Ars Hungarica* XIX, 1991/2, 145–156.

¹⁰ ÁCS Pál, *Attila-kultusz a Báthory-korban* = *Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*, Pécs, 1996, 113–119.

¹¹ BITSKEY István, *História és politika: Leonhardus Uncius verseskötete a magyar történelemről* = *Uő, Mars és Pallas között*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006, 87–106 (Csokonai Universitas Könyvtár, 37).

¹² Hasonmás kiadása: *Nádasdy Mausoleum*, közzé teszi KÖSZEGHY Péter, tan. RÓZSA György, Bp., Akadémiai, 1991 (Bibliotheca Hungarica Antiqua 24).; Az első edíció az interneten: http://users.atw.hu/nadasdykronika/pdf/Nadasdy_mausoleum.pdf

szélhez hasonul, csakhogy apokaliptikus jelleggel felruházva”.¹³ Szörényi László elemzése rámutat, hogy az irodalmi Attila-kultusz keresztény értékrenddel való egyeztetésében fontos mozzanat Zrínyi két epigrammája és immanensen a *Szigeti veszedelem* is.

Zrínyi a hun uralkodó történelmi szerepét pozitívan értékelte, Attila-képe irodalmilag fontos lépés volt abban, hogy ősként és példaképként való megjelenítésével a felekezeti szinten átnyúlva katolikus körben is elfogadottá tette. Ezzel lehetőséget adott egy olyan interpretációra, mely Attilát az ekkoriban, a kora újkor idején kibontakozó magyar nemzettudat egyik fontos önértékelő toposzává tette.¹⁴ A hun-magyar azonosságtudat évszázados tradícióján kívül minden bizonnyal ez az értelmezésbeli elmozdulás is erősítette a mélyen katolikus Koháryt abban, hogy Attilát a dicső ősök panteonjában a szent királyokkal együtt említse.

Az Attila-kultusz a nemzetségi reprezentációt szem előtt tartó főúri családok körében is erős volt. Ennek körvonalai felsejlenek Zrínyi esetében is.¹⁵ Esterházy Pál az 1670-es években felújította a kismartoni kastélyt. (Ld. **Képmelléklet 1**) A homlokzatot díszítő mellszobrok között ott találjuk a régi magyar vezérek sorában Attilát. Az pedig közismert tény, hogy a családfáját Ádámgig visszavezető Esterházy Pál az ősök között nemcsak Noét, Nimródót és Hunor tüntette fel, hanem a hun királyt is.¹⁶

Míg a genealógiában, s annak képzőművészeti reprezentációjában Attila jelentős szerepet kapott, addig Esterházy verseiben egyetlen egyszer, s némi elmarasztalással jelenik meg. *Az világnak mulandó voltáról* című vanitatis-költeményének egy versszakában beszél róla, Isten ostorának mondja őt, akit a „Körösztény Világnak legh nagyobb rontoiát” sorsal jellemez.¹⁷ *A hadverés egyedül Istentől van* című versben sem említi Attila nevét, de az utolsó strófában a „gyors scytáknak, vitéz magyaroknak” említése által mégis jelen van a hun-magyar azonosságtudat. Szkítia történetírói hagyományban Hérodotosz nyomán olyan földrajzi helymegjelölés, amelynek köszönhetően minden ismeretlen eredetű, Belső-Ázsiából kiinduló nép őshazája lett, s ezeket a népeket – köztük a hunokat és a magyarokat is – szkítákként említették.

Esterházy az irodalmi műveiben hallgatott Attiláról. Hallgatott akkor is, amikor a *Mars Hungaricus* című munkájának *Ajánlásában* röviden áttekintette a magyar történelmet.

¹³ SZÖRÉNYI László, *Zrínyi és Attila = Uő, Hunok és jezsuiták*, Bp., AmfipressZ, 1993, 11–14.

¹⁴ A hun uralkodó pozitív irodalmi ábrázolására Szörényi László két XVIII. századi példát is hoz. *Hunok és jezsuiták* című könyvének *Attila, a jámbor honfoglaló* ill. *Meghalt Mátyás, oda az Isten kardja* című fejezeteiben. Ld. SZÖRÉNYI László, *Hunok és jezsuiták*, 94–106. ill. 110–118. Attila pozitív hősként való ábrázolása a keresztény költőktől nem kis poétai, megközelítésbeli leleményt kívánt, hisz olyan vádak alól kellett őt kimenteni, mint hogy pogány, keresztényellenes, kegyetlen, vérszomjas, fosztogató és a hatalomért ölni képes testvérgyilkos. Zrínyi ehhez az elhallgatás retorikáját használta. Másfél évszázaddal később, a XVIII. század végére viszont Attila magyarok őseként és hőseként való kanonizálása annyira gyökeret vert a nemzeti öntudatban, hogy a ciszterci szerzetes, Székér Joákim 1791-es *Magyarok' eredete a régi és mostani magyaroknak nevezetesebb tselekedeteivel együtt* című munkájában már egyenesen szembeszáll ezekkel a vádakkal. „Nem volt Attila olly kegyetlen, sem olly vad indulatú Fejedelem, a' mint felőle némellyek vélekednek. Sajnálom, hogy sokan ezen nagy lelkű Fejedelmünket vad állathoz illő fene indulattal vádolják. Ember-szerető volt ő, kegyes, bő adakozó, és mértékletes; kár, hogy keresztény nem volt.” Idézi: VÁSÁRY István, *Őstörténet és nemzeti tudat a reformkorban*, ItK, 1980/1, 18.

¹⁵ Bene Sándor bevallottan hipotetikusan, de meggyőző érveléssel veti fel, hogy Zrínyi a családi őstörténet szempontjából is igazodni igyekezett Attilához. Vö. BENE Sándor, *Őskeresők: A Zrínyi-családtörténet és műfaji háttere*, ItK, 2003, 3–42.

¹⁶ RÓZSA György a *Nádasdy Mausoleum* hun-magyar koncepciójának és Esterházy Pál ősgalériájának összefüggéseit vizsgálva megállapítja, hogy a Nádasdy-féle közösségi-nemzeti elgondolást a *Trophaeum* rézmetszetei „az Esterházy család tagjainak bemutatására sajátították ki”. Attila esetében a képek és a felirat is megegyeznek. Vö. RÓZSA György, *A magyar történelemábrázolás a 17. században*, Bp., Akadémiai, 1973, 75.

¹⁷ Esterházy Pál, *Az világnak mulandó voltáról* = RMKT XVII/12, 511.

Ez a vázlatos, de erős kontúrokkal megrajzolt történelemkép érezteti, hogy miért ilyen távolságtartó a hun vezérrel szemben. A *Szigeti veszedelem* I. énekének 12–19. strófájában megrajzolt gondolatvezetéssel főbb pontjaiban párhuzamba állítható áttekintés¹⁸ a magyarokról azt írja, hogy „kijövetelétől kezdve harcias szellemű lévén, tűzbe, lángba borította csaknem az egész világot”.¹⁹ Ezek szerint Szkítiából való kijövetel megmutatta a magyarok vitézi erényeit, de egyben pusztulást is okozott. A fraknoi főúr *Az világnak mulandó voltáról* című versében a szkítákról szintén elmarasztaló megállapítást fogalmazott meg: „Ez világot ronto megh dühödöt Scyták”.²⁰

Esterházy megfogalmazása szerint ez a vad rombolás mindaddig fennállt, „mígnem Isten irgalmából a kereszténység csillaga kezdvén világítani a magyarokra, apostoli királyokat támasztott, (...) néhai, dicsőséges Szent István, első királyunk idejétől fogva tetszett a magyar nemzet Istennek, az égieknek és a kereszténységnek”.²¹ A kereszténység felvételének, mint nemzeti sorsfordulatnak ill. a szent királynak és apostoli utódainak említése tükrében joggal érezhetjük elmarasztalónak azt a szilenciumot, ami Esterházy irodalmi műveiben az őshazából kijött magyarokat és Attilát körül veszi. Hősiességüket, vitézségüket elismeréssel illeti, de pogány voltak és pusztító, fosztogató kedvük miatt nem jelenthettek példát a teljes azonosuláshoz. Ezt a példát a kereszténység karizmájával felkent, a kereszténység ügyét vitézként képviselő apostoli királyokban találta meg.

A kereszténységet őrző „régiszent királyink, a jó hírű eleink” példája Koháry versében kitüntetett szerepet kapott. Esterházynál és Kohárynál a szent említését joggal tekintjük katolikusságuk jelének, de Farkas András idejében még korántsem volt katolikus specifikum. A jeremiádszerző és a csábrági költő-hadvezér művének korai magyar történelmet idéző passzusai között érdekes egybeesés, hogy mindkét szerző kihagyta Árpádot, viszont Attilát és a szent uralkodókat egymás közvetlen szomszédságában szerepelteti. S ami meglepő, hogy a szent jelzővel illetett királyok a protestáns Farkasnál is alapvetően pozitív kontextusban szerepelnek. Bár elgondolkodtató, hogy míg a hun király említésénél szót ejt pogányságról, addig a szent királyokat nem titulálja kereszténynek, csupán felsorolja őket.

A XVI. század közepétől a XVII. század közepéig terjedő periódusban az irodalmi reprezentáció tekintetében a szent királyokra való hivatkozás ellenkező utat járt be, mint az Attilára való utalás. A hun király citálása hitviták korában eredendően protestáns indíttatású volt, de a katolikus körökben is elfogadottá vált. Ezzel ellentétben a szent királyok megidézése a reformáció során létrejött újabb felekezetek körében korai időszakban még nem volt mereven elutasított. A katolikus megújulás avagy ellenreformáció megerősödésével és a protestáns hittételek letisztulásával azonban ezt egyértelmű elutasítás váltotta fel. Már önmagában a „szent” katolikus értelmezése is az elutasítás irányába mutat. Ebben a tekintetben a hazai folyamatok jól illeszkednek a nemzetközi tendenciákhoz. „A posttridentinus katolicizmus identitáskeresésének Európa-szerte egyik fő attribútuma volt a középkori hagiográfiai tradíció újrakontextualizálása, válaszként a protestáns mártírológia múltértelmezésére.”²² A protestánsok elutasítását fokozta, hogy a katolikusoknak az a Szent István jelentette az uralkodói ideált, akit az ellenreformáció teológiai-ideológiai rendszerében fontos szerepet kapó, *Patrona Hungaria-toposzból* kialakuló *Regnum Marianum-toposz*

¹⁸ Vö. HAUSNER Gábor, *Esterházy Pál emlékirata* = ESTERHÁZY Pál, *Mars Hungaricus*, s. a. r., ford. IVÁNYI Emma, Bp., Zrínyi Kiadó, 1989, 19.

¹⁹ ESTERHÁZY Pál, *Mars Hungaricus*, 106.

²⁰ ESTERHÁZY Pál, *Az világnak mulandó voltáról* = RMKT XVII/12, 510.

²¹ ESTERHÁZY Pál, *Mars Hungaricus*, 106.

²² BITSKEY István, *Felekezeti és identitástudat Magyarország kora újkori irodalmában*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 2013, 31 (Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián – A 2013. május 6-án megválasztott akadémikusok székfoglalói).

megalapozójaként tiszteletek.²³ Ennek a Mária-kultusznak Esterházy nádor is hathatós előmozdítója. *Az boldogságos szűzről* című költeményében tőle várja a török hódoltság alól menekvést:

Szegény Magyaroknak legnagyobb istápja
Romlott Országunknak örökös Asszonya,
Agyad tévelygésnek legyen már romlása,
Távozzék el tőlünk Pogánynak igája.²⁴

A hadverés egyedül Istentől van című szerzeményében a hun-magyar azonosságra való utalás és a katolikus Mária-kultusz együtt jelenik meg:

Ó, te gyors scytáknak, vitéz magyaroknak
Örökös pártfogója,
Az Szentháromságnak: Atya és Fiúnak,
Szentlélek szolgálója,
Hogy téged áldjanak, pogány vért ontsanak,
Légy hazánk szószólója.

Világosan kirajzolódik, hogy a fraknoi gróf a török kiűzésének, az ország újraegyesítésnek erősen politikai kérdését a konfesszionális, a katolikus felekezeti keretben közelítette meg. Mindezt kicsit később, a török hódoltságot felszámoló háború idején, először 1690-ben kiadott *Mária-atlaszában*²⁵ épp a fraknoi Mária-kegykép ábrázolásával ikonográfiaileg is megjelenítette. A Magyarok Nagyasszonya lába alá vetve egy félhold látható, ami a török feletti győzelmet szimbolizálja.²⁶ (Ld. **Képmelléklet 2**)

Koháry versének harmadik versszakában a *fertilitas Pannoniae / Hungariae*-toposz elvárásainak megfelelően az ország természeti gazdagságának bemutatása következik. Ebben a strófában beszél a „zsíros” szántóföldről, az ízes gyümölcsösökről, a gazdag folyókról. A *fertilitas-toposz* humanista alapozottságú, de protestáns körökben már igen korán elterjedt. A lutheránusok közül először latinul szólaltatta meg a felvidéki szász származású Paulus Rubigallus 1537-es Wittenbergben kiadott *Querela Pannoniae ad Germaniam* című verses művében.²⁷ Míg a XVI. századi protestáns magyar szerzők latin nyelvű munkáiban rendszeresen felbukkan a *fertilitas-toposz*, addig a korból magyar nyelven csak Farkas András jeremiádjában fordul elő.²⁸ A *fertilitas-toposz* katolikus körben való elterjedésében megkülönböztetett szerep illeti meg – csakúgy mint a hun-magyar azonosságtudat esetében – a felekezeti megosztottságon felülemelkedő, nemzetben gondolkodó Zrínyi Miklóst. A *Szigeti veszedelem* I. énekének 13–17. strófájában a Farkas András által felvetett zsidó-magyar sorspárhuzam gondolatát hangoztatva maga az Úr fogalmazza meg, hogy milyen bőséget adott a magyaroknak.²⁹

Zrínyi és Koháry műveiben a *fertilitas-toposzt* követően mindketten eltérnek attól a humanista hagyománytól, hogy az ország gazdagságának bemutatásakor a kulturális értékekre

²³ KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *Magyarország – Mária országa: Egy történelmi toposz az egyházi irodalomban*, ItK, 2000/5-6, 573–602. E tekintetben különösen: 584–602.

²⁴ ESTERHÁZY Pál, *Az boldogságos szűzről* = RMKT XVII/12, 498.

²⁵ KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *Esterházy Pál Mária-atlasza* = KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *Az egyházi irodalom műfajai a 17-18. században*, Bp., Argumentum, 2002, 106–149 (Irodalomtörténeti Füzetek 151).

²⁶ Vö. SZILÁRDFY Zoltán, *A magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája és jelentése* = BARNÁ Gábor, BÁLINT Sándor, *Búcsújáró magyarok*, Bp., Szent István Társulat, 1994, 329.

²⁷ IMRE Mihály, „Magyarország panasza”: *A Quarela Hungariae toposz a XVI–XVII. század irodalmában*, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 1995, 15–36 (Csokonai Könyvtár 5).

²⁸ IMRE Mihály, „Magyarország panasza”, 232–233.

²⁹ Zrínyi Miklós, *Sziget veszedelem*

helyezzék a hangsúlyt. Egyaránt az ősök példáját, az erős Magyarországot tárják elénk. Zrínyi ezt egy versszakban teszi:

Sőt vitéz szüvel is megáldottam őket,
Ugy hogy egy jó magyar tizedt mást kergetett,
Sohul nem találtak oly nagy ellenséget,
Az ki, mint por szél előtt, el nem kerengett.

Koháry költeményének 5-től 9. strófáig terjedő szakaszában Zrínyivel ellentétben nem csupán a magyar katonák hősiességét idézte meg, hanem a vitézi élet mozgalmasságát, fáradságos voltát, kegyetlen világát is felelevenítette. A fogságba eséséig füleki kapitányként ténykedő Koháry verseiben regisztrálta a vitézek életcéljában és életvitelében bekövetkezett változást, hogy a XVI. századhoz képest megváltozott az *argumenta mortis*.³⁰ A XVII. századra a vitézek sokaságának már nem a *fama, bona, laus és gloria*, hanem a világi hírnév, földi javak jelentettek egyre fontosabb okot a harcra, a halálra. Koháry életútja, fogságban való helytállása viszont azt mutatja, hogy ő azok közé a katonák közé tartozott, akik bár tisztában voltak saját korukkal, de a XVI. századi vitézi eszményhez igyekeztek igazodni. E témában fogant költeményeinek egyik markáns jegye a Tinódi³¹ avagy Balassi fémjelezte XVI. századi vitézi tradíció megszólaltatása.³² Koháry verse szerint a haza állapota mindaddig romlatlan volt, míg „őrálói” a magyar virtussal felvértezett bajnokok voltak.

Éltek nem szánták, véreket ontották oltalmáért ennek,
Lefolyt kardjaikon, s el folyt karjaikon vére ellenségnek,
Vérekkel s éltekkel s győző fegyverekkel hírt, nevet nyertenek.

Egyező fegyverek s kiterjedt jó hírek Táborokot győzött,
Szívek merészsége s karjok erőssége hadakat elűzött,
Zsinegre, pórázra, kötöző rabszíjra sokakat fölfűzött

!!! A JPEG-ben mellékelt kép aláírása:

- 1) Attila hun király mellszobra a kismartoni Esterházy-kastély homlokzatán
- 2) Fraknai Csudálatos Boldog Aszszony képe, Magyar Országban, Soproni vármegyében

³⁰ Vö. SZILASI László, *Argumenta mortis: Érvék és ellenérvék a hősi halálra: becsület és méltóság a régi magyar elbeszélő költészetben és emlékiratokban*, ItK, 1997/3–4, 217–234.

³¹ Tinódi *Eger vár viadaljáról való ének* című históriája kapcsán a XVI. század vitézi felfogásáról állapítja meg Szilasi László, hogy „bár a katona politikai, teológiai megfontolásokból, dicsőségvágyból és – korántsem mellékesen – anyagi érdekből indul harcra (vezérei legalábbis ezekkel biztatják), ott azonban a legtöbb megfontolás felfüggesztődik és (nem kizárólag, de leginkább) valóban »az jó hírért, névért s az szép tisztességért« kell helytállnia.” SZILASI László, *Argumenta mortis*, 221.

³² Vö. MERCS István, *Labanc költő kuruc fogságban*, 35–49.

